

בס"ד

פרשת משפטים תשפ"ג

פנינים מרבני האור החיים הקדוש

שור הנסקל ואפילו נשחטה קודם שנסקל שהוא מעת שנגמר דינו נאסרה אכילתו אף על פי שנשחט שחיטה כשירה. והוא אומר לא יאכל את בשרו. ולשון מכילתא, שור שיצא ליסקל וקדמו הבעלים ושחטוהו, בשרו אסור באכילה לכך נאמר לא יאכל. ומי שאכל ממנו כזית לוקה".

וכן בהלכות סנהדרין פרק יט אות עט: "האוכל מבשר נפש חי שנגמר דינה לסקילה אע"פ שנשחטה", לוקה.

הרי שעל אכילת בשר משור הנסקל ישנה מלקות וכמוש"כ האוה"ח. ולשון הרמב"ם בכל המקומות הנ"ל הוא "האוכל" בשר שור הנסקל - הגדרת האיסור הוא זה האכילה.

אמנם בהלכות מאכלות אסורות, בדברי הרמב"ם, לפני התחלת פרק א' (פאות יד), כתב הרמב"ם כך: "שלא ליהנות בשור הנסקל". ואמנם בשאר הלאוים שם - גם באלו שהם בכלל איסורי הנאה, כתב הרמב"ם לשון של אכילה - "שלא לאכול ערלה", שלא לאכול כלאי הכרם". וביותר הרי שלענין חמץ בפסח הדומה לשור הנסקל, כתב הרמב"ם בראש הל' חמץ ומצה, "שלא לאכול חמץ כל שבעה" - אע"פ שגם בו כתוב "לא יאכל", ואסור גם בהנאה. (כך הקשה הצ"ח פסחים כד: בסוף העמוד. ציין בגליון מהדורת פרנקל, בתחילת הלכות מאכ"ס). והיינו שנכון, שאין מלקות על הנהנה משור הנסקל, וכמוש"כ הרמב"ם בשאר המקומות מ"מ מדוע שינה בלשונו בזה בין שור הנסקל לאיסור חמץ וכלאי הכרם. (צל"ח שם).

איסור אכילת בשר שור הנסקל על אף שביסודו הוא זה איסור אכילה מ"מ שורש דין זה הוא שנאסרה עליו "הנאת" האכילה - ובזה מיושבים דברי הרמב"ם

א) וייתכן להציע יישוב וביאור הדבר: הרמב"ם בתחילת הלכות מאכלות אסורות בא להגדיר את איסור האכילה אצל שור הנסקל. דהנה באמת יש לחקור בכל איסורי אכילה שבתורה האם יסוד האיסור הוא מעשה האכילה או ההנאה שגרוננו נהנה מהאכילה.

ויש לומר שהרמב"ם מבאר שעכ"פ לענין אכילת בשר שור הנסקל, גדר איסורו הוא מצד שנהנה גרונו באכילתו. והיינו שהוא זה ביסודו איסור אכילה רק שהגדרת האיסור ושורשו הוא זה מצד הנאת גרונו. לפיכך כתב הרמב"ם "שלא ליהנות בשור הנסקל" אע"פ שבשאר מקומות כתב הרמב"ם שהלא תעשה הוא שאסור לאכול.

(ואולי על פי זה יתיישב במקצת לשון הרמב"ם בפי"ה ש"ב"ק מ"ד: "אמרה תורה סקול יסקל השור ולא יאכל את בשרו, וכיון שגזרו עליו סקילה האין ייתכן לאכול, אבל הוצרך לא יאכל לאוסרו בהנאה").

וזה לשון הרמב"ם בהלכות מאכלות אסורות פ"ד הכ"ב: "נאמר בשור הנסקל 'ולא יאכל את בשרו', והאין הי' אפשר לאכול אחר שנסקל

לשון רש"י והאוה"ח - האוכל מבשר שור הנסקל לוקה משא"כ הנהנה ממנו אינו לוקה - שאלה בדקדוק לשון האוה"ח

א) [מחוסר פנאי לא נתבאר הדברים באופן מפורט כרגיל. עוד אציין שהדברים נכתבים מבלי לימוד סוגיית ב"ק מא: כראוי]. "וכי יגח שור את איש או את אשה ומת סקול יסקל השור ולא יאכל את בשרו. ובעל השור נקי" (כא כה). וזה לשון רש"י: "ולא יאכל את בשרו. ממשמע שנאמר 'סקול יסקל השור', איני יודע שהוא נבילה ונבילה אסורה באכילה, אלא מה תלמוד לומר 'ולא יאכל את בשרו', שאפילו שחטו לאחר שנגמר דינו, אסור באכילה. בהנאה מנין, תלמוד לומר 'ובעל השור נקי', כאדם האומר לחבירו יצא פלוני נקי מנכסיו ואין לו בהם הנאה של כלום. זהו מדרשו" עכ"ל רש"י.

הרי שלאחר שפסקו הבית דין ששור זה חייב סקילה, נאסר לאכול אפילו באופן שנשחט בשחיטה כשירה, ועל זה נאמר איסור לא תעשה זה של "לא יאכל את בשרו". ובנוסף, שור הנסקל הוא בגדר "איסורי הנאה" שאסור ליהנות ממנו כלל.

וזה לשון האוה"ח: "ולא יאכל את בשרו. ואם אכלו, לוקה. אבל שאר הנאות הנשמעות מאומרו 'ובעל השור נקי', הגם שאסור אינו לוקה, ולזה לא קָלל הכל בכללות אחד".

דהיינו האוכל מבשר השור הנסקל, לוקה מלקות אבל הנהנה ממנו בלבד מבלי לאכול, אינו לוקה על שעבר איסור זה. ולפיכך חילק הכתוב שני דינים אלו ולא כללם ביחד, כי חלוקים הם בדיניהם - על אחד מהם לוקים ועל השני אין לוקים.

ויש לדקדק בלשון האוה"ח: לאחר שכתב האוה"ח שלוקים על אכילת בשר שור הנסקל, מבאר האוה"ח שאמנם על "שאר הנאות" אין עונש מלקות לאיש שעבר ונהנה מהשור הנסקל.

ויש להבין עומק כוונת האוה"ח בזה - מה הוא הסבר הגדרה זו של "שאר הנאות" וכי האיסור לאכול מהשור הנסקל הוא איסור של הנאה שנוכל א"כ לומר שדינו שונה "משאר הנאות". אתמהה. הרי ישנה איסור אכילה וישנה איסור הנאה, וחלוקים ושונים הם לגמרי בעצם מהותם, וא"כ הי' לו להאוה"ח לומר בפשיטות שעל אף שהאוכלו לוקה מ"מ הנהנה אינו לוקה, ומה הוא זה ביאור תואר זה של "שאר הנאות".

לשונות הרמב"ם בענין איסור אכילת בשר שור הנסקל - שאלת הצל"ח בזה

ב) הנה בספר המצוות, לא תעשה קפה, ובמנין המצוות שלפני התחלת הי"ד החזקה, הרמב"ם כותב: "שלא לאכול בשר שור הנסקל שנאמר ולא יאכל את בשרו". בספה"מ הנ"ל: "הזהירנו מאכול בשר

והנה לשיטת התוס' יש לשאול כך: הגמרא (חולין קא.) אומרת שגיד הנשה של בהמה רגילה, כשנעשית בהמה זו הקדש או שור הנסקל, נאסרת הגיד באיסור נוסף זה של הקדש ושור הנסקל מצד שהאיסור השני הוא איסור כולל - כולל כל הבהמה לא רק הגיד.

ושואל ר' אלחנן (קו"ה סי' לג, [א] ז), לאיזה טעם צריך לסיבת היותו איסור "כולל" תיפוק ליה שיחול האיסור הקדש ושור הנסקל מצד טעם פשוט, לפי תוס', והוא: הגיד נאסר רק באכילה - לא בהנאה, וא"כ כשנעשה הקדש ושור הנסקל ונאסר בהנאה, תיאסר הגיד בהנאה, ואם כן תיאסר גם באכילה מצד שאסור לו ליהנות מהגיד - אסור ליהנות באכילת בשרה.

ואע"פ שהבשר כבר אסור באכילה מצד איסור גיד הנשה מ"מ לפי תוס' הרי שמין איסור השונה לגמרי יכול לחול על חבירו גם מבלעדיו טעם היותו כולל או בת אחת, ואם כן, תחול איסור הקדש ושור הנסקל על האכילה לאוסרו לאוכלה מצד ש"נהנה" - לא מצד ש"אוכלה". [מצד הגיד נאסר אכילה; מצד השור הנסקל והקדש נאסר האכילה מצד שם הנאה שיש לו באכילתו]. כך מקשה ר' אלחנן לפי שיטת תוס'.

אולם לפי שיטת רש"י הנ"ל לא קשה כלל, כי לפי רש"י הכלל הוא כך: אם "מעשה" זה כבר נאסר, אי אפשר שיחול עליו איסור נוסף אלא אם כן יש לו לאיסור שני שם כולל או בת אחת [או מוסף]. ולכן אין אפשרות לאסור גיד זה באיסור נוסף של הקדש ושור הנסקל לולא טעם זה שהוא איסור כולל.

והנה לפי ההסבר הנ"ל בהרמב"ם - שאיסור אכילת שור הנסקל גדרו הוא איסור ליהנות ממנו, יקשה קושיית ר' אלחנן, באופן כזה: הגיד הנשה אסור באכילה בלבד, ולכאורה נוכל לטעון שיחול עליו איסור אכילת בשר שור הנסקל, כשנעשה בהמה זו שור הנסקל - גם בלי טעם זה של היותו "איסור כולל", לפי שאיסור אכילת שור הנסקל, יסוד דינו הוא זה שאסור ליהנות מהבשר, ואם כן איסור אכילת גיד הנשה (האיסור הראשון) אינו מונע כלל את האיסור השני הזה של לא תאכל שור הנסקל כי איסור שני זה שונה לגמרי במהותו מהאיסור הראשון, כי האיסור הראשון הוא איסור אכילה לבד, והאיסור השני (איסור אכילת שור הנסקל), ביסודו הוא איסור ליהנות מהבשר. ואם כן למה הוצרכה הגמרא לומר שהאיסור השני חל רק מטעם היותו איסור כולל, הרי שלפי הרמב"ם - לפי שיטת תוס' הנ"ל, מן הראוי שיחול בלא זה.

ולכאורה מוכרח מינה שהרמב"ם יסבור כשיטת רש"י הנ"ל, שכל זמן שהמעשה כבר נאסר - אסור לאכול, שוב לא יחול עליו איסור שני, אע"פ שאיסור שני זה הוא מסוג אחר לגמרי - שאין האיסור הראשון עומד ומונעו מלחול. ודו"ק, (לא עיינתי בספרים אם מדברים בזה, האם הרמב"ם סובר כתוס' הנ"ל או רש"י הנ"ל).

והרי הוא נבילה אלא לא בא הכתוב אלא להודיעך שכיון שנגמור דינו לסקילה נאסר ונעשה כבהמה טמאה.

ואם קדם ושחטו שחיטה כשירה הרי זה אסור בהנייה ואם אכל מבשרו כזית לוקה, וכן כשיסקל לא ימכר ולא יתנו לכלבים ולא לעכו"ם לכך נאמר לא יאכל את בשרו". והיינו שהדין של "ואם אכל מבשרו כזית לוקה" מישך שייך להבין האמור לפניו - "הרי זה אסור בהנייה".

ביאור עומק דקדוק לשון האוה"ח על פי היסוד הנ"ל - כל הנאסר בשור הנסקל הוא זה ביסודו מצד איסור ליהנות ממנו

ג) ועל פי זה מבוארים בדקדוק גדול דברי האוה"ח, במש"כ "אבל שאר הנאות הנשמעות מאומרו ובעל השור נקי", והיינו שגם איסור זה של 'לא יאכל את בשרו ואם אכלו לוקה', הוא זה ביסודו איסור ליהנות מהבשר באופן של אכילה הנאת גרונו (ומעיו). לפיכך סיים האוה"ח וביאר שלענין "שאר הנאות" אינו לוקה. כי באמת כל האיסורים שבשור הנסקל - גם האיסור לאכלו הוא זה ביסודו ושרשו, איסור ליהנות ממנו, ודו"ק.

מחלוקת רש"י תוס' ביבמות לד. - ביאורו של הרש"ש בשיטת רש"י - קושיית ר' אלחנן על שיטת תוס' - קושיא מעין זה על הרמב"ם לפי מה שנתבאר בשיטת הרמב"ם בגדר איסור אכילת גיד הנשה - נראה שצריך לומר שהרמב"ם סובר בזה כשיטת רש"י

ד) ולפי"ז יבואר ענין נוסף. הנה ישנה מחלוקת רש"י ותוס' במסכת יבמות (לד.): לפי רש"י האוכל ביוה"כ שחל בשבת ובאותה שעה ממש יוצא מרשות לרשות ונמצא שעל ידי אכילתו עובר איסור הוצאה (עי' תוס' כריתות יד. ראש העמוד) נחשבים שני איסורים אלו בגדר איסור חל על איסור, ורק יחולו שניהם מצד שנעשים בבת אחת.

אולם תוס' טוען שהם שני מיני איסורים נפרדים לגמרי ואין אחד מונע חבירו, לכן שניהם חלים גם מבלי ענין זה שהם "בבת אחת".

והרש"ש מבאר שיטת רש"י באופן כזה: נכון שהם שני איסורים נפרדים מ"מ כל זמן שהמעשה נאסרת שוב אי אפשר לאיסור אחר לחול בו על אף ששני האיסורים הם שונים לגמרי זה מזה - כל איסור אוסר פעולה אחרת וכגון בציור הנ"ל: יוה"כ אוסר אכילה, ושבבת אוסר הוצאה. ולכן אע"פ שאין אחד סותר חבירו בעצם - זה אכילה וזה הוצאה - מ"מ מכיון ששניהם מתהווים ומסובבים במעשה אחד, לא יחולו שניהם לולא דין זה של איסור חל על איסור בבת אחת.

הגליון הזה מוקדש לע"נ מרת בריינא זלאתא ע"ה ב"ר ראובן יצחק שליט"א נפטרה כ"ו סיון תשע"ז	הגליון הזה נתנדב לע"נ איש נעים הליכות, שריד לדור ישן, הרה"ג ר' אלחנן בן הרב פריץ זצ"ל, נפטר שב"ק כ"ג סיון תשע"ז	הגליון הזה נתנדב להגליון הזה נתנדב לע"נ האשה הצדקנית שהיתה תמיד בשמחה, ושם ד' שגור בפייה, מרת אסתר ב"ר שלום ז"ל

י"ל ע"י מכון פניני אור החיים לתיקונים והערות נא לפנות למייל: peninei.ohrhachaim@gmail.com או בטל: 845-300-0360
נא לא לעיין בשעת התפלה וקריאת התורה